HebrewBooks.org ©Moznaim Publishers. No commercial use allowed.

אשר עשיתם את העגל לקחתי ואשרוף אותו באש ואכות אותו טחון היטב עד אשר דק לעפר ואשליך את עפרו אל הנחל היורד מן ההר אמר[א] לו [ג]משם ראיה הרי הוא אומר [1]ויזר על פני המים וישק את בני ישראל לא נתכוין אלא לבודקן כסוטות אמר להם רבי יוסי והלא כבר נאמר [2]וגם (את) מעכה [ג](אמו) הסירה מגבירה אשר עשתה [ד](מפלצתה) וגו' וידק וישרף בנחל קדרון [ה]אמר לו משם ראיה נחל קדרון אינו מגדל צמחין ולא [ו]והתניא [ז][א]אלו ואלו מתערבין באמה ויוצאין לנחל קדרון ונמכרין לגננין לזבל ומועלין בהן מקומות מקומות יש בו יש מקום מגדל צמחין ויש מקום שאין מגדל צמחין מאי מפלצתה אמר רב יהודה דהוה מפליא ליצנותא כדתני רב יוסף כמין זכרות עשתה לה והיתה נבעלת לו בכל יום אמר להן רבי יוסי והלא כבר נאמר [3]וכתת נחש נחשת אשר עשה משה אמרו לו משם ראיה הרי הוא אומר [4]ויאמר ה' אל משה עשה לך שרף [ח]לך משלך [ב]ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו והתם בדין הוא דכתותי לא הוה צריך אלא כיון דחזא דקא טעו ישראל בתריה עמד וכיתתו אמר להם והלא כבר נאמר [5]ויעזבו שם את עצביהם וישאם דוד ואנשיו ומאי משמע דהאי [ט]וישאם דוד לישנא [י]דזרויי הוא כדמתרגם רב יוסף [6]תזרם ורוח תשאם ומתרגמינן [כ]תזרינון ורוח תטלטלינון אמרו לו משם ראיה הרי הוא אומר [7]וישרפו באש ומדלא כתיב וישרפם וישאם ש"מ וישאם ממש מכל מקום קשו קראי אהדדי כדרב הונא דרב הונא רמי כתיב [7]ויאמר דוד וישרפו באש °וכתיב וישאם לא קשיא כאן קודם שבא איתי הגיתי כאן לאחר שבא איתי הגיתי דכתיב [8]ויקח את עטרת מלכם מעל ראשו ומשקלה ככר זהב ומי שרי איסורי הנאה נינהו אמר [ל]רב נחמן איתי הגיתי בא וביטלה (א) משקלה ככר זהב היכי מצי מנח לה אמר רב יהודה אמר רב ראויה לנוח על ראש דוד רבי יוסי ברבי חנינא אמר אבן שואבת היתה בה דהות דרא לה רבי אלעזר אמר אבן יקרה היתה בה ששוה ככר זהב: [9]זאת היתה לי כי פקודיך נצרתי מאי קאמר הכי קאמר בשכר שפקודיך נצרתי זאת היתה לי לעדות מאי עדותה א"ר יהושע בן לוי שהיה מניחה במקום תפילין [מ]והולמתו והא (ב) בעי אנוחי תפילין [נ]א"ר שמואל בר רב יצחק [ג]מקום יש בראש שראוי להניח בו שתי תפילין [10]ויוציאו את בן המלך ויתנו עליו את הנזר ואת העדות נזר זו כלילא עדות [ס]א"ר יהודה אמר רב עדות הוא לבית דוד שכל הראוי למלכות הולמתו וכל שאינו ראוי למלכות אין הולמתו [11]ואדניה בן חגית מתנשא לאמר אני אמלוך [ע]אמר רב יהודה אמר רב (ג) שמתנשא להולמו ולא הולמתו [11]ויעש לו רכב ופרשים וחמשים איש רצים לפניו מאי רבותייהו תנא [פ]כולם נטולי טחול וחקוקי כפות הרגלים היו:

מתני'

הרי הוא אומר ויזר על פני המים. דליכא למיחש לזבל. והאי דלא השליכו ליס שלם לא נתכוין אלא לבדקן כסוטות שהמים בודקין אותם שחטאו והורגים אותם כדאמרי' התם (יומא סו:) (ד) זיבח וקיטר בסייף גיפף וניסק באסכרה שמח בלבו בהדרוקן: **הסירה מגבירה.** השפילה ממלכות: **מפלצת.** לקמן מפרש: **וידק וישרף בנחל קדרון** ולא חייש לזבל. מוידק קא מותיב: [ג]**ואת חטאתכם וגו'.** מואכות אותו טחון קא מותיב אבל מואשרוף לאו תיובתא היא דלכל כמה דלא שחיק ליה מחובר בהדדי ואינו נעשה זבל: **אלו ואלו.** דמים החיצונים ודמים הפנימיים ששיריהן נשפכין על יסוד מזבח החיצון והן יורדין מן היסוד לרצפה: **ומתערבין באמה.** סילון של מים שהיה בעזרה: [ק]**ומועלין בהם.** לאו קרבן מעילה קאמר דאין מעילה בדם קדשים כדאמרינן בפרק הוציאו לו [ר] אלא אסור ליהנות מהן אלא בדמים: **לגננים.** לזבל גנותיהן: **מקומות מקומות יש בו.** ויש מגדל ויש שאינו מגדל: **מפליא ליצנותא.** ליצנות מופלא כדתני רב יוסף: **וכתת נחש הנחושת.** כי (ה) בימים ההמה בית ישראל מקטרין לו אלמא עבודת כוכבים הוה וכתיב וכתת: **ואין אדם אוסר.** אותן שהקטירו לו לא היו יכולין לאסרו שאין בהן כח להקצותו לעבודת כוכבים: **דכתותי נמי לא צריך.** דמותר ליהנות ממנו: **עמד וכיתתו.** לפרסומי מילתא: **דזרויי.** לשון זורה לרוח [מג:]: **כדמתרגם.** תזרם תזרינון ורוח תשאם ורוחא תטלטלינון אלמא וישאם לשון זירוי וטלטול: **אמרו לו הרי הוא אומר.** בדברי הימים ויאמר דוד וישרפו ומדלא כתב בחד קרא וישרפם וישאם ש"מ לאו תרוייהו כדקאמרת ששרפם ואח"כ זורה לרוח: **אלא וישאם ממש.** נטלם עמו ונהנה מהם ומתחלה אמר לעבדיו לשרפן כדמפרש ואזיל. מוישרפו לא מצי לאותביניהו לרבנן דכל זמן שאין נדוקין ע"י כתישה אינו נעשה זבל: **קשו קראי אהדדי.** וישרפו משמע אסור בהנאה וישאם משמע נהנה מהם: **קודם שבא איתי.** וביטלה אמר דוד לשרפם (ו): [ש]**ובא איתי וביטלה.** והדר וישאם דוד. איתי הגתי עובד כוכבים היה: **עטרת מלכם.** דבני עמון קאי ועבודת כוכבים שלהם מלכם שמה על שם מלוכה כדכתיב (מ"א יא) ולמולך שקוץ בני עמון והאי עטרת מלכם בעבודת כוכבים קאמר: **היכי מצי מנח לה.** והלא כבד[ת] ששים מנה הוה ומאה היא כבידה וקרא כתיב ותהי על ראש דוד: **אר"י.** האי ותהי על ראש דוד לאו דמנח לה אלא הכי קאמר חשובה (ז) וראויה לדוד שעשוי למדת ראשו והולמתו כדלקמן: **אבן שואבת.** דרך אותה האבן להגביה המתכת ולתלותה באויר: **דהות דריא לה.** שהיתה נושאת לעטרה ומגביהתה: **ששוה ככר זהב.** והיינו משקלה ככר זהב שקולה היא כככר זהב: **זאת היתה לי.** עדות עטרה זו מעידה עלי שאני הגון למלכות: [א]**הולמתו.** (ח) ויושבת בראשו יפה ומכוונת למדת ראשו: **מקום תפילין.** חריץ שבראשו למעלה מן הפדחת מקום שמוחו של תינוק רופס: **מקום יש** (ט) **בראשו דראוי להניח שם ב' תפילין.** שרחב החריץ מקום ככך שני רצועות והיא היתה נוחה בחלי רחבו: **ויוציאו את בן המלך.** ביואש כתיב בבן אמציה שהחביאה אותו אחותו כשהרגה עתליה את כל זרע המלוכה וכשגדל הוציאוהו ונתנו עליו הנזר לעדות שהוא מזרע המלוכה: **אמר רב יהודה שביקש להולמו.** ואף על גב דאמר רב יהודה לעיל ראויה היתה לנוח אבל אנוחי לא מנח לה מיהו חדא שעתא בדקי ליה בגויה אם הגון הוא למלכות: [ב]**רבותייהו.** דהנך חמשים איש: **דכתיב ויעש לו.** דמשמע שהיו משונים: **נטולי טחול.** הטחול מכביד: **וחקוקי כפות הרגלים.** נטל הבשר מן העקב ולא היו מרגישים בקוצים ובברקנים:

נחל קדרון אינו מגדל צמחים. משמע אבל בשאר מקומות שחיקת כלי מתכות מגדל צמחים וקשה דבפרק כסוי הדם (חולין דף פח: ושם ד"ה שחיקת) קאמר אין מכסין בשחיקת כלי מתכות לפי שאינו מגדל צמחים וי"ל דלחודיה ודאי אינו מצמיח אבל כשהוא מזבל בקרקע המגדל צמחים הוא גורם ומסייע להצמיח אי נמי כשנשרף כמו עגל מגדל צמחים והתם איירי בלא שריפה: **מקומות יש בו.** היה יכול לתרץ שהגננים היו ממקום אחר: **מפליא ליצנות.** פ"ה ליצנות מופלא ובב"ר סוף פרשת תולדות [ג] יצחק מה את מפליא בי כלומר למה אתה מלעיג עלי וכן פי' בערוך (ערך פלא): **והלא כבר נאמר** וכתת וכו'. ומסתמא לא השליכו ליס המלח דכיון שבא לספר המעשה אם השליכו ליס היה לו לומר כמו שמפרש והולך ביעור (י) הנחל קדרון ואע"ג שאינו מפרש זורה לרוח זה א"ל כי אחר שהיה נשחק ממילא היה [ד] נזרק וא"ת לרבנן בסמוך דמייתי מוישרפו באש מאי קושיא היא לרבי יוסי כיון שלא הזכיר להשליכו ליס וי"ל דהתם לא בא לספר במעשה ביעור עבודת כוכבים אלא בא לומר שעזבו עליהם: **כאן קודם שבא איתי הגיתי.** תימה למה לא לקח עובד כוכבים לבטל בע"כ כרבי אלעזר הקפר ועוד לאביי דמשני לעיל [ה] כשפחתה אבל בשבורה אפילו ישראל מבטל עבודת כוכבים של עובד כוכבים למה לא שברוה וי"ל דיש חילוק בין עבודת כוכבים של עץ לשל מתכת וכן יש תירוצים בירושלמי כאן בשל עץ כאן בשל מתכת: **אבן שואבת** (כ) **היה בה.** וכשהיה יושב על כסא מלכותו מניחה ואבן שואבת [ו] שקועה למעלה ולא היתה האבן שואבת חקוקה בנזר: **שהיה מניחה במקום תפילין** והולמתו. פירוש וזה נס גדול (ל) שהרי אין הראש עגול והיא היתה עגולה ממש ואף על פי כן היתה מכוונתו ומיושבת בראשו:

תנא

עין משפט נר מצוה

מ א מיי' פ"ב מהלכות מעילה הלכה יא:

מא ב מיי' פ"ח מהלכות עבודת כוכבים הל' א [ופ"ג מהלכות שחיטה הלכה כא] טוש"ע י"ד סימן ד סעיף ג [וסעי' ד וסימן ה סעיף ג]:

מב ג טוש"ע א"ח סימן לא סעיף ב:

תורה אור השלם

1. וַיִּקַּח אֶת הָעֵגֶל אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם וַיִּשְׂרֹף בָּאֵשׁ וַיִּטְחַן עַד אֲשֶׁר דָּק וַיִּזֶר עַל פְּנֵי הַמַּיִם וַיַּשְׁקְ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: שמות לב כ
2. וְגַם מַעֲכָה אֵם אָסָא הַמֶּלֶךְ הֱסִירָהּ מִגְּבִירָה אֲשֶׁר עָשְׂתָה לָאֲשֵׁרָה מִפְלָצֶת וַיִּכְרֹת אָסָא אֶת מִפְלַצְתָּהּ וַיָּדֶק וַיִּשְׂרֹף בְּנַחַל קִדְרוֹן: דברי הימים ב טו טז

וְגַם אֶת מַעֲכָה אִמּוֹ וַיְסִרֶהָ מִגְּבִירָה אֲשֶׁר עָשְׂתָה מִפְלֶצֶת לָאֲשֵׁרָה וַיִּכְרֹת אָסָא אֶת מִפְלַצְתָּהּ וַיִּשְׂרֹף בְּנַחַל קִדְרוֹן: מלכים א טו יג

3. הוּא הֵסִיר אֶת הַבָּמוֹת וְשִׁבַּר אֶת הַמַּצֵּבֹת וְכָרַת אֶת הָאֲשֵׁרָה וְכִתַּת נְחַשׁ הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה כִּי עַד הַיָּמִים הָהֵמָּה הָיוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מְקַטְּרִים לוֹ וַיִּקְרָא לוֹ נְחֻשְׁתָּן: מלכים ב יח ד
4. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה עֲשֵׂה לְךָ שָׂרָף וְשִׂים אֹתוֹ עַל נֵס וְהָיָה כָּל הַנָּשׁוּךְ וְרָאָה אֹתוֹ וָחָי: במדבר כא ח
5. וַיַּעַזְבוּ שָׁם אֶת עֲצַבֵּיהֶם וַיִּשָּׂאֵם דָּוִד וַאֲנָשָׁיו: שמואל ב ה כא
6. תִּזְרֵם וְרוּחַ תִּשָּׂאֵם וּסְעָרָה תָּפִיץ אוֹתָם וְאַתָּה תָּגִיל בַּיְיָ בִּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל תִּתְהַלָּל: ישעיהו מא טז
7. וַיַּעַזְבוּ שָׁם אֶת אֱלֹהֵיהֶם וַיֹּאמֶר דָּוִיד וַיִּשָּׂרְפוּ בָּאֵשׁ: דברי הימים א יד יב
8. וַיִּקַּח אֶת עֲטֶרֶת מַלְכָּם מֵעַל רֹאשׁוֹ וּמִשְׁקָלָהּ כִּכַּר זָהָב וְאֶבֶן יְקָרָה וַתְּהִי עַל רֹאשׁ דָּוִד וּשְׁלַל הָעִיר הוֹצִיא הַרְבֵּה מְאֹד: שמואל ב יב ל
9. זֹאת הָיְתָה לִּי כִּי פִקֻּדֶיךָ נָצָרְתִּי: תהלים קיט נו
10. וַיּוֹצִיאוּ אֶת בֶּן הַמֶּלֶךְ וַיִּתְּנוּ עָלָיו אֶת הַנֵּזֶר וְאֶת הָעֵדוּת וַיַּמְלִיכוּ אֹתוֹ וַיִּמְשָׁחֻהוּ יְהוֹיָדָע וּבָנָיו וַיֹּאמְרוּ יְחִי הַמֶּלֶךְ: דברי הימים ב כג יא
11. וַאֲדֹנִיָּה בֶן חַגִּית מִתְנַשֵּׂא לֵאמֹר אֲנִי אֶמְלֹךְ וַיַּעַשׂ לוֹ רֶכֶב וּפָרָשִׁים וַחֲמִשִּׁים אִישׁ רָצִים לְפָנָיו: מלכים א א ה

רבינו חננאל

וניחוש דלמא נהנין באפרו אמרו לו הא כתי' ויזר על פני המים וישק את בני ישראל לא נתכוין משה אלא להשקותן כסוטות. והא כתיב ויכרות אסא את מפלצתה וישרוף בנחל קדרון והלא הוה שם לזבל. אמרו לו נחל קדרון יש בו מקומות שאין מגדל צמחים. ובמקום שאין מגדל צמחים שרפה. מפלצתה דהות מפליא ליצנותא. כמין זכרות עשתה לו והיתה נבעלת לו תמיד. ומקשינן עליה והכתיב וכתת נחש הנחושת אשר עשה משה כי עד הימים ההם היו בני ישראל מקטרים לו ויקרא לו נחושתן אמרו לו והלא נחש זה של משה היה שנאמר עשה לך שרף עשה לך משלך ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו ובדין הוא דכיתות נמי לא צריך דלא הוה עבודת כוכבים אלא כיון דחזא חזקיה דטעו ישראל בתריה עמד וכתתו. אמר להן ר' יוסי והכתיב ויעזבו שם את עצביהן וישאם דוד ואנשיו הנה שחקום ופיזרום כדכתיב תזרם ורוח תשאם וסערה תפיץ אותם. ופרקינן לא. ישאם אינו לשון פיזור אלא לשון נשיאה ממש מדכתיב קרא אחרינא ויאמר דוד וישרפו באש ולא קשיא כאן קודם שבא אתי הגתי נשרפה [כאן] אחר שבא אתי הגתי וביטלה נשאוה וכדכתיב ויקח עטרת מלכם מעל ראשו משקלה ככר זהב ואבן יקרה ותהי על ראש דוד. והא איסורי הנאה היא אמר רב נחמן בר יצחק אתי הגתי בא וביטלה. משקלה ככר זהב היכי מצי מנח לה. אבן שואבת היתה לה דהות דרי לה: ר' אלעזר אמר אבן יקרה היתה בה ושווה ככר זהב: והא בעי אנוחי תפילין. אמר שמואל בר יצחק מקום יש בראש שראוי להניח בו שתי תפילין. ויוציאו את בן המלך ויתנו עליו את הנזר ואת העדות. נזר כלילא עדות היא לבית דוד שכל הראוי למלכות הולמתו. ואדניה בן חגית מתנשא לאמר אני אמלוך אמר רב שמתנשא להולמו ולא הולמתו. וחמשים איש רצים לפניו מאי רבותיה. תני כולן נטולי טחול וקצוצי וחקוקי כפות הרגלים [היו]:

מסורת הש"ס

(א) [נ"ל אמרו לו], (ב) [שבת כט:], (ג) [נ"ל אם אסא המלך], (ד) [נ"ל לאשרה מפלצת], (ה) [נ"ל אמרו לו. יעב"ץ], (ו) [נ"ל והתנן], (ז) פסחים כב. יומא נח:, (ח) [יומא ג:], (ט) [ר"ה כג: ע"ש נ"ע], (י) [גי' הערוך בערך דר ד' דדרויי], (כ) [גי' הערוך שם תדרינון], (ל) קדושין עו:, (מ) [בערוך ערך הלם ג' גרים הולמתו וע"ש בערך הלם גר' הולמתו], (נ) [עירובין לה:], (ס) (סנהדרין כא), (ע) [סנהדרין כא:], (פ) [שם ע"ש], (צ) [דיבור זה שייך לסוף עמ' מג:], (ק) [נ"ל אחר ד"ה לגננים], (ר) [יומא ס.], (ש) [נ"ל אחר ד"ה עטרת], (ת) [ככר רש"ם], (א) [נ"ל אחר ד"ה מקום תפילין], (ב) [נ"ל אחר ד"ה דכתיב], (ג) [נ"ל תולדות נח פ' לח], (ד) נ"ל נזרה. יעב"ץ, (ה) [דף מב. ושם איתא כשפחסה], (ו) ס"א קבועה,

גליון הש"ס

גמ' וכתיב וישאם. עי' ר"ה כג ע"ב:

הגהות הב"ח

(א) גמ' ומשקלה ככר זהב וגו' היכי וכו' ראויה היתה לנוח על: (ב) שם והא קא בעי אנוחי: (ג) שם אמר רב שביקש להולמו ולא הולמתו: (ד) רש"י ד"ה הרי הוא אומר וכו' כדאמרינן התם איתמר רב ולוי חד אמר זיבח וקיטר וכו' בהדרוקן וחד אמר עדים והתראה בסייף עדים בלא התראה במיתה לא עדים ולא התראה בהדרוקן הס"ד: (ה) ד"ה וכתת וכו' כי עד הימים ההמה היו בני ישראל מקטרין: (ו) ד"ה קודם וכו' לשרפם לאחר שבא איתי ובטלה הדר וישאם כצ"ל והד"א: (ז) ד"ה אר"י וכו' חשובה היתה וראויה: (ח) ד"ה הולמתו יושבת: (ט) ד"ה מקום יש בראש שראוי וכו' שרחב החריץ מקום רחב ב' קציצות והיא היתה נוחה: (י) תום' ד"ה והלא וכו' והולך ביעור העגל בנחל קדרון וכו' נזרק לרוח וא"ת לרבנן וכו' שלא הזכיר שהשליכו ליס ממילא היה נזרק לרוח וי"ל דהתם וכו' מעשה ביעור: (כ) ד"ה אבן שואבת היתה לה במקום שהיה יושב על כסא מלכותו היתה אבן שואבת קבועה למעלה ושואבת העטרה ולא היתה האבן: (ל) ד"ה שהיה וכו' נס גדול לפי שהם:

מוסף רש"י

משם ראיה. בתמיה (סוכה כח.). **לבודקן כסוטות.** בגלגות בטן (יומא סו:). **אלו ואלו.** שירי דם חטאות הפנימיות הנשפכין על יסוד מערבי של מזבח החיצון ושירי דם חטאות החיצונות הנשפכין על יסוד דרומי, יוצאין מן היסוד לרצפה דרך שני נקבים קטנים (פסחים כב. ובעי"ז יומא נח:). **מתערבין באמה.** סילון שבעזרה היוצא לנחל קדרון (יומא שם). **לנחל קדרון.** כמו (דברים כא) לנחל איתן, עמק (פסחים כב.). **לגננין.** בעלי גנות לזבל (שם). **ומועלין בהן.** כלומר אסור להנות מהן בלא דמים מפני שהן של הקדש (שם). **איתי הגיתי.** שהיה עובד כוכבים, **בא וביטלה.** לעבודת כוכבים של עטרת מלכם, והוא שם שקוץ עמונים (קדושין עו:). **שביקש להולמו.** שתשב בראשו כתר מלכות, **ולא הולמתו.** לפי שהיה שרביט של זהב בתוך חללה מדופן לדופן ואינה מתיישבת בראשו אלא למי שיש לו חריץ בראשו, והיא עדות לבית דוד שכל הראוי למלכות הולמתו ומי שאינו ראוי למלכות אינו הולמתו (סנהדרין כא:). **נטולי טחול.** על ידי סם, שהטחול מכבידו לאדם, **וחקוקי כפות הרגלים.** אין בשר בפרסותיהם ולים על הקוצים ועל הברקנים ואינן ניזוקין (שם).